

Tiens, lis donc, et sache à quoi t'en tenir

Translittération du document commenté à paraître dans *Terrain* 72 (2019)

Marc Aymes

CNRS, Centre d'études turques, ottomanes, balkaniques et centrasiatiques (CETOBaC)

marc.aymes@ehess.fr

Source : Archives ottomanes de la Présidence de la République, Istanbul, HAT. 1163/46006, mémoire du grand vizir au sultan Mahmûd II, c. 1242 de l'Hégire (1826-1827). DOI: 10.25721/t9xe-3z76.

Le texte en turc ottoman ne comprend ni signes de ponctuation ni majuscules, et seuls les termes d'adresse font l'objet d'un alinéa. La translittération mobilise ces conventions typographiques par souci de lisibilité. Elle restitue aussi entre crochets les noms de certaines personnalités citées.

Le texte ci-après adopte un compromis entre l'alphabet arabe utilisé par les Ottomans et l'alphabet latinisé instauré en Turquie depuis 1928 :

- les caractères latins d'aujourd'hui sont préférés lorsqu'aucune ambiguïté n'est possible : ainsi le *c*, prononcé « dj », pour transcrire le ج arabe ; le *ç*, prononcé « tch » pour le چ ; le *ş*, « ch », pour le ش.
- une translittération plus précise est adoptée dans le cas contraire : ainsi pour les différents phonèmes *g*, *h*, *s*, *t* ou *z*.

Merci à Elias Kolovos et à Nicolas Vatin pour leurs indications de lecture. Toute inexactitude demeure de mon fait.

[Première colonne]

Hüve

pâdişâhım *

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü merhâmetü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim

[1] Baħr-ı sefid boğâzı muhâfız El-hâc Mustafa Paşa kullarınıñ evvelki gün bir kıt'a kâ'imesi vürüd edüb me'âlinde İşkobelos cezîresinde yapılmış iki direkli bir sefine Kâra Deñiz'e gitmek üzere [2] Rûsya bândırasıyla boğâzdan mürûrunda yoklanub derûnundakiler Rûm gâvûrları olarak rola ve pasâpoşta denilen gemi senedleri Selânik'deki Frânsa konsolosunuñ mühriyle memhûr ise de [3] boğâzda olan Frânsa konsolosuna lede'l-irâ'e kâlib olduğunu haber virmiş olduğından Dersa'âdet'de bi'l-tahkîk iktizâsına bakılmağ üzere sefine-i mezkûreyi derûnuna bir nefer kavâş irkâbıyla gönderdiğini [4] inhâ ve zıkr olunan kâğıdları isrâ etmiş ve kâ'ime-i mezkûreniñ taqdîmiyle sefine-i mezkûre dahî Kırşunlı Maħzen pîş-gâhına gelmekde olduğu haber virildiğini müte'âkıben Rûsya tercümânı Frânkînî ħidmet-i riyâsete [5] gelüb bu def'a boğâz muhâfız tarafından bir Rûsya sefinesine řu vechle mu'âmele olunmuş ve sefine-i mezkûreniñ kapûdânı Rûsya sefâretine gelüb iştikâ etmiş olmağ elçi beg beni tahkîk-i mâdde için [6] gönderdi dediginde beli şimdi muhâfız-ı müşârünileyhiñ tahrîrâtı geldi şöyle şöyle yazıyor ve kapûdân-ı mersûmuñ elinden aldığı sâhte kâğıdları dahî işte göndermiş olmağla okuyub [7] ma'lûmuñ olsun denilerek li-ecli'l-iskât mersûma irâ'e ve dîvân tercümânı kullarına tercüme etdirilüb güyâ bu sefine İşkobelos cezîresinde yapılub bir Rûsya'lu şatun alarak Hoca [sic] Beg'e gönderecegi [8] muħarrer ve imzâsı dahî cezîre-i mezkûrede mükîm Frânsa konsolosı vekîli Kostařino deyü meşûr olduğundan tercümân-ı mersûm işte şûret-i ħâle nazaren bu sefine el-yevm 'işyân üzere olan İşkobelos atası [9] eşkiyâsınıñ demek oluyor ve sened denilen kâğıdlar dahî kâlib ve sâhte olduğunu boğâzdaki Frânsa konsolosı muhâfız-ı müşârünileyhe söylemiş olduğundan Rûsya sefinesi olduğına kat'en 'alâmet [10] olmuyor bu taqdîrce bu gemi Tersâne-i 'âmire'ye çekdirilüb ba'dehi iktizâsına bakılür denildikde tercümân-ı mersûm bunun nizâ'ı bu kadar ħaħkıyla kesilmez siz bunu birden bire Tersâne'ye çekdirmeyüb şimdilik [11] olduğu yerde tursun bir kere řu Frânsa konsolosı vekîli deyü sened virüb imzâ koyan řaħşnıñ keyfiyeti Frânsa elçisi tarafından dahî tahkîk olunsun demekle bu gemi eşkiyâ teknelerinden olduğında [12] bizim şübhemiz yoğsa da ne mâni'-i tahkîk ü işbât olunur lakin şimdiki tırdığı yerde ya'ni Kırşunlı Maħzen tarafında Frenk sefineleri arasında tırması câ'iz degildir ki içinde olan Rûmlar Frenk gemilerine [13] tağılub soñra bir çok maħâleyi mûcib olur denildikde tercümân-ı mersûm çünkü öyledir bâri ne Tersâne'ye cekilüb ve ne Kırşunlı Maħzen önünde tırmamağ üzere ikisi arasında bir ħâl [sic] maħale [14] çekdirilüb tursun demesine binâ'en söz uzamamağ

* *Pâdişâhım* est typographiquement surélevé en haut à droite, presque dans l'alignement horizontal de l'invocation divine *hüve*, mais doit être lu dans le prolongement de la première ligne du rapport.

içün izhâr-ı müvâfaqat birle taḥkîke havâleten tercümân-ı mersûm ba'de'l-i'âde lîmân me'mûrî kulları celb ile me'mûrîn kulları nezd-i çâkeride bulundukları hâlde [15] keyfiyet tefhîm olunarak sefine-i mezkûre ğarb kapısı taraflarına çekdirilüb üzerine bir iki çâvuş ta'yîniyle muḥâfaza olunması ve üzerinde bândırası bulunmaması sipâriş ü tenbîh olunmuş ve aḥşâm üzeri olduğundan [16] müte'âkıben kapu 'avdetiyle Re'îs Efendi kulları Kırşunlı Maḥzen öñünden kâyık ile geçer iken sefine-i mezkûreyi lîmân me'mûrları bir takım şandâl ve âteş kâyıklarıyla yukarı sürüyerek ve sefineniñ [17] üstünde lîmân çâvuşları ve Moskov bândırası daḥî üzerinde olarak şamâtatle götürmekde olduklarını teşâdüfî olarak lede'l-müşâhede Rûsya'lunuñ sâbıqlarda bândıra taḥkîri diyerek 'azîm [18] nizâ' ve ağır iddi'âları sürülmüş olduğundan yine öyle bir şey olmamak içün geçer iken kâyığını tırdırub bulunan çâvuşlara tenbîh ile geminiñ bândırasını aşağı aldırub şamâtatsızca çekmelerini sipâriş [19] etmiş ve irtesi gün lîmân me'mûrîni celb ile bu ḥuşûşda olan zuhûl ü ḥamâkatlarından tılayı tevbiḥ ile her ne ise sızıldınıñ öñünü kesdirmek içün bândıra-ı menḥûseleri Rûsya [20] kâncelâryasına gönderilüb ke-enne 'ırzı muḥâfaza olunmuş olması ta'lîm olunmuş ve sâlifü'l-zikr sâhte kâğıdlar mâddesi-daḥî Frânsa tercümânına söylenerek cezîre-i mezkûrede kâncelos vekîlleri var mıdır [21] ve kimdir ve var ise Frânsa kâncelâryasında taṭbîk mühri olmak lâzım geleceğinden bu kâğıdlardaki mühürlere muṭâbık-mıdır degil-midir bi'l-mu'âyene anlaşılmaması ifâde olunarak ba'dehi elçisi tarafından getirdiği ḥaberde cezîre-i mezkûrede [22] Frânsa kâncelosı vekâletine me'mûr kimse olmayub kendüsiniñ meḥûli olduğunı ve ḥatta bunu Rûsya elçisi daḥî kendüsinden sû'âl etmiş ise de bu vechle cevâb virmiş edüğünü Frânsa tercümânı [23] mersûm ifâde eylemiş ve ba'dehi Rûsya tercümânı mesfûr dünkü gün gelüb elçisiniñ kendüye muḥarrer ta'lîm-nâme kâğıdını daḥî irâ'e ile güyâ bu mâddede Rûsya bayrâğına taḥkîr olunub kendüsini 'azîm [24] mükeddir etmiş olduğundan sefine-i mezkûre yine evvelki maḥaline çekdirilüb Rûsya bândırası kemâ-kân ta'lîk ve tarzîye olunmadıkça Divân-ı hümayûn resmine gelemeyeceğini lede'l-ifâde mel'ûnlarıñ bundan ğaraḫı [25] evvel ve âḫır lîmân nizâmını istemeyüb def' ü feshine çalışmakta ve berü taraftan tayanılmakta iken ke-enne bir tar vâkıdde ḥâzır sırasını düşürüb ayak pâṭırdısıyla hem istediklerini yapmak ve hem me'mûrları [26] terzîl ve ithâm etmek mişillü mefâsidden 'ibâret olduğundan ḥidmet-i riyâsetden daḥî mümkün mertebe tayanılmak ve âzgınlıklarına kapu açılmamak müṭâla'asıyla virilen cevâbda evvelâ bu sefine İşkobelos atası [27] 'uşâtınıñ mâli olduğu âşikâr ve Frânsa elçisiniñ beriye-i zimmet cevâbıyla daḥî mütebeyyin olmağla Rûsya'lunuñ iddi'âsı neden oluyor şâniyen hâl böyle iken yine biz bunu birden bire Tersâne-i 'âmire'ye [28] çekdirmeyüb geçen gün seniñle söyleşerek bi'l-müvâfaqa tarafeyniñ taḥkîki ḥâşıl oluncaya kadar faḫat şimdiki bulunduğu maḥale çekdirmesiyle iktifâ olunmuştur şâlişen Rûsya bândırasına vâkı'â devlet-i 'aliyyeniñ ri'âyeti [29] der-kâr ise de Rûsya bândırası dedikleri aşıl Rûsya teba'asının ve gemileriniñ aşdıkları bândıradır yoḫsa 'uşât ü eşkiyâ maḫûleleri çârşûdan beş on ârşûn kırmızı ve mâ'i bez alub-da ḥod be-ḥod [30] yapırdıkları sâhte bândıralara daḥî Rûsya devleti bândırası ḥikmeti virmek iktizâ etmez hâl böyle iken ben şu vechle teşâdüf edüb mücerred bândıranıñ şekl-i zâhirisine ḥürmet mu'âmelesi [31] olmak içün maḥşûş kâyığı tırdırub me'mûrlara şu vechle tenbîh eyledim me'mûrlarıñ bir kaç dakîka zuhûl ü kuşûrları olmuş ise de anlarıñ müstaḥikḫ oldukları tevbiḥ

ü ta'zîr [sic] icrâ olunmuş olmağla [32] sen bunun için teşekküre gelmeli iken tarziye da'vâsıyla gelmekliğin garîb şey oldu her ne ise bu gemi şimdiki bulunduğu yerde tursun sonra tahkîkâtımızı bir yere götürüb iktizâsına bakarız elçi bege böylece ifade ile [33] denildikde tercümân-ı mersûm elçi Büyük Dere'de olub baña bunu ka'î'en yazmışdır dedigi gibi tarziye olunmadıkça Dîvân-ı hümayûn resmine gitmeyeceğini bildireyor demekle bunda tarziye isteyecek şey yokdur ve böyle [34] cüz'î şeyi Dîvân-ı hümayûn resmi lakırdısına karışdırmak elçi begiñ dirâyetine yakışur şey degildir denildikde tercümân-ı mersûm bu mâdde siziñ 'indiñizde küçük bir şey 'add olunur ise de Rûsya'lu [35] 'indinde bândıra mâddesi büyük şeydir hatta merhûm Cânib Efendi çâvuşbaşı iken böyle bir bândıra nizâ'ından tolayı Rûsya elçisi sâbık İstrogonof'un 'azîm iddi'âsı vâkî' olarak nihâyet [36] tarziyesiçün mahşûsen yalısına gönderilmişdir şimdi ise ilçî böyle tekellüfe gitmeyüb fakat şu gemi yine Rûsya bândırasını aşub eski yerine çekdirilmesini istiyor demegîn bu dedigiñ şûret [37] şahîh Rûsya gemisi hakkında olmuş olsa olabilir lakin bu gemi 'uşât teknesi olmağla bunun hakkında bu mu'âmeleden elçi begiñ maşşûdı bi'l-'akis bizi tahkîr demek mi oluyor bu ise câ'iz olur şey [38] degildir ve bizim sebkat eden hürmetimiziñ kadri bilinmeyüb-de yine ısrâr olunmak bi'l-'akis bizim güceneceğimiz şey oluyor denildikde tercümân-ı mersûm ben bu mâddede 'acz kaldım siz böyle söylüyorsunuz [sic] [39] elçi böyle söylüyor anlaşılın dedigi vechle tarziye olunmadıkça dîvân resmine gelmeyecektir vakit dahî tar olmağla artık siz bilürsüz [sic] demesiyle berü taraftan dahî biz bu mâddede bu derece söz edecek [40] şey görmeyiz ve Dîvân-ı hümayûn resmine bunun lakırdısını mâni' 'add etmeyiz elçi begiñ merâmı başka ise anı dahî bilmeyiz hele sen elçi bege bu dediklerimi böylece bildirüb nihâyet cevâbını götürürsün denilerek [41] Büyük Dere'ye haber götürüb getürmek üzere 'avdet etdirilmiş ve ba'dehi bu gün şabâhleyin tercümân-ı mesfûr gelüb dünki ifâdâtı elçisine teblîğ etmiş ise de gûyâ bu mâddede Rûsya bândırası tahkîr olunmuş [42] olduğundan bu kadar Frenk tâ'ifesi ve elçiler beyninde baña rezâlet olmağla Dîvân-ı hümayûn'a gidecek yüzüm kalmadı nihâyet bu gemi yine Kurşunlu Mağzen pîş-gâhına gelüb Rûsya bândırası üzerine çekilsün ve benim [43] tarziyem hâşıl olsun-da ba'dehi gemiñin hakîkat-ı hâli yine beynimizde tahkîk olunub eger 'uşât re'âyâ mâli olduğu tebeyyün eder ise ol-vakit bândırası ma'rifetimle tekrâr nez' olunub gemi dahî Tersâne-i 'âmire'ye çekdirilür [44] deyü ihbâr ü ısrâr eyledigini ifade ve ol-bâbda kendüsüne muharrer bir kıt'a ta'lîm-nâme şûretini dahî i'tâ ve yine bir takım şey söylenmiş ise de yine evvelki cevâblarını tekrâr eylemiş olmağla tercümân-ı mersûm el-ân Bâb-ı 'âlîleri'nde

[Seconde colonne]

[1] nihâyet cevâba müntazır olub bu mâdde her ne-kadar cüz'î bir şey gibi ise de lîmân hademesiniñ hamâkatlarından nâşî etdikleri mu'âmeleden bu derece sızıldı vukû'a gelmiş ve Dîvân-ı hümayûnları [2] resmine dahî teşâdüfî cihetiyle elçi-i mesfûrûn tayanmasını müstelzim olmuş olmağla şimdi nezd-i çâkerîde me'mûrîn kullarıyla bi'l-mülâhaza tekrâr mersûma redd ile cevâb virilmek lâzım gelse şâyed dîvâna [3] gelmeyüb bir takım ma'âleyi mûcib olmak mütâla'asına ve lîmân hademesiniñ dahî kuşûrları olmuş olduğına nazaren bi'l-

zarûr [sic] mümâşât ü müvâfaqat olunmak şûreti mütâla‘a olunmuş ise de her ne-vechle emr ü irâde-i [4] kerâmet-‘âde-i şâhâneleri sünûh ve şudûr buyurılır ise der-hâl aña göre harekete mübâderet olunacağı ve boğâz muhâfızı müşârünileyh kullarının sâlifü’l-zıkr kâ’imesiyle kapûkethüdâsına meb‘ûs bir kıt‘a şukkası [5] ve tercümân-ı mersûmuñ elçisi tarafından kendüye muharrer ta‘lîm-nâme şûretleri manzûr-ı ma‘âlî-mevfûr-ı şâhâneleri buyrulmak için ‘arz ü takdîm kılınmış olduğu muhâf-ı ‘ilm-i ‘âlîleri buyruldukdâ emr ü fermân şevketlü kerâmetlü [6] mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni‘metim efendim pâdişâhım hazretleriniñdir

[Annotation horizontale au-dessus du texte, vraisemblablement de la main du sultan]

Benim vezîrim

[a] İşbu takrîriñ ve boğâz muhâfızı müşârünileyhiñ kâ’imesiyle diger şukkası ve elçi-i mersûmuñ tercümânına olan ta‘lîm-nâme şûretleri manzûr ve me’âlleri ma‘lûm-ı hümayûnum olmuşdur [b] çünkü bu mâddenin zuhûrı Dîvân-ı hümayûnumuz resminiñ icrâsına teşâdüf eylemiş olduğından elçi-i mersûm tamâm bunı fırsat ittihâz ederek ısrâr edeyor [c] vakit dahî şavuşulmuş olduğundan bi’l-zarûr müvâfaqat olunmak lâzım gelür ise de sefineniñ içinde olanlarıñ ekserisi Rûm eşkiyâsından olduğu [d] muhâfız-ı müşârünileyhiñ şukkasından müstefâd olmağla hiç olmaz ise şu me‘lûnlarıñ bir tarafa çıkmamaları için sefineniñ içine adam vaz‘ıyla mı olur ne-vechle [e] mümkün olabilür ise muhâfazalarına bakılmasıçün iktizâ edenler ile bi’l-müzâkere icrâsına mübâderet eylesin